

Česká veřejnost k adaptaci krajiny na dopady klimatické změny

7. října 2024, Praha | Letošní rekordně teplé léto a začátek září, následované katastrofálními povodněmi, naléhavě nastolují téma adaptace krajiny na projevy klimatické změny. Drtivá většina občanů České republiky si dle výzkumů veřejného mínění uvědomuje probíhající změnu klimatu. Navzdory tomu však téměř polovina respondentů našeho výzkumu spíše nebo vůbec nezaznamenala v uplynulém roce v okolí svého bydliště konkrétní projevy změny klimatu. Stejný podíl lidí se domnívá, že si krajina s dopady klimatické změny poradí sama, bez zásahů člověka. Na druhou stranu česká veřejnost většinou podporuje adaptační opatření v krajině, zejména ta přírodní, iniciovaná státem, která nepředstavují pro lidi omezení.

Adaptace krajiny na klimatickou změnu

Podle Copernicus Climate Change Service a Českého hydrometeorologického ústavu bylo letošní léto, vzhledem ke globální průměrné teplotě vzduchu z let 1991–2020, vůbec nejteplejší. Rovněž letošní začátek září byl nejteplejší v historii měření na území České republiky. V důsledku teplého počasí a nedostatku srážek tak na začátku září panovalo podle portálu Intersucho na více jak dvou třetinách území Česka sucho. Po tomto horkém létě a tropickém začátku září přišly podprůměrné teploty a přívalové srážky, které způsobily ničivé povodně. Podle rozsáhlé studie mezinárodního týmu klimatologů byly čtyřdenní srážky, způsobené tlakovou níží Boris, nejsilnější, jaké kdy byly ve střední Evropě zaznamenány. Tatáž studie dokládá, že klimatická změna zdvojnásobila pravděpodobnost výskytu nebezpečných povodní ve střední Evropě. Tyto okolnosti znovu naléhavěji zaměřují pozornost na adaptaci krajiny na důsledky změny klimatu v České republice. Těmito důsledky rozumíme zvyšování teplot, sucho, přívalové srážky, povodně, extrémní vítr či požáry vegetace. Na rozdíl od mitigačních opatření, jejichž cílem je snížení zdrojů emisí skleníkových plynů a zpomalení či zastavení oteplování planety, jsou adaptační opatření úpravami vedoucími ke snižování zranitelnosti vůči dopadům klimatické změny. K prosazování těchto opatření v české krajině je důležitá nejen politická podpora a podpora různých společenských skupin, ale rovněž podpora veřejnosti.

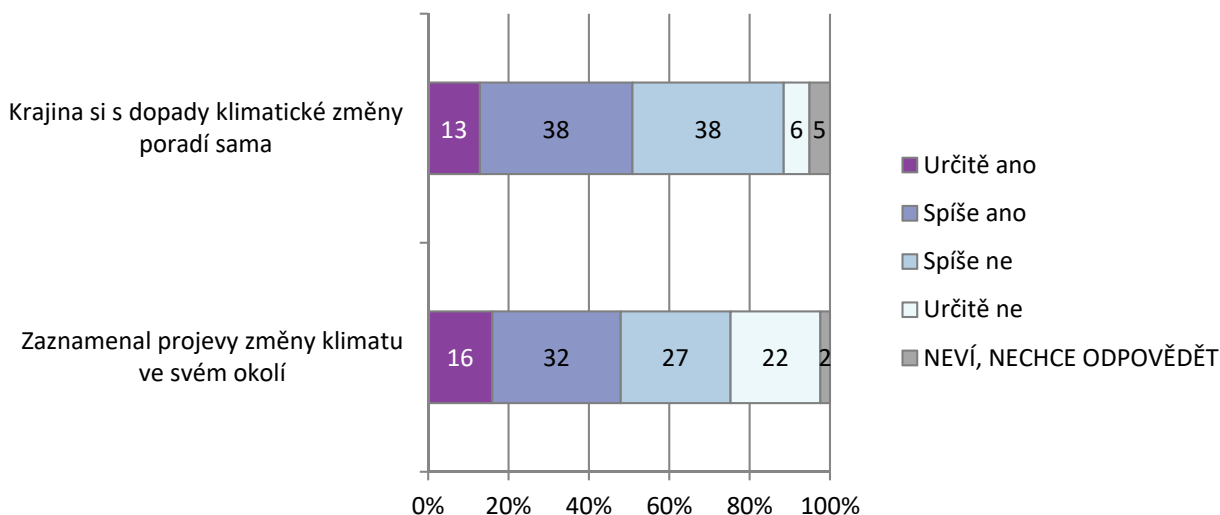
V rámci programu Strategie AV21 Záchrana a obnova krajiny byl proveden výzkum postojů k adaptačním opatřením v krajině, jehož cílem bylo zmapovat postoje veřejnosti k různým typům opatření v různých oblastech krajiny. Sběr dat pro dotazníkové šetření probíhal 17. až 28. května 2024 kombinací metod CAPI (osobní dotazování) a CAWI (online dotazování) prostřednictvím

Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM). Reprezentativní vzorek 1075 respondentů byl dosažen víceetapovým stratifikovaným náhodným výběrem (strata: kraje a velikost místa bydliště).

Z dřívějších výzkumů víme, že drtivá většina lidí v Česku si uvědomuje existenci změny klimatu a domnívá se, že k ní více či méně přispívá lidská činnost. (Např. podle tiskové zprávy CVVM *Postoje české veřejnosti ke změně klimatu na Zemi – srpen/září 2023* se 90 % české veřejnosti domnívá, že v posledních 100 letech dochází ke změně klimatu na Zemi, a pouze 3 % dotázaných zastává názor, že lidská činnost ke změně klimatu „vůbec nepřispívá“.) Navzdory tomu náš výzkum z května 2024 ukázal, že téměř polovina respondentů nezaznamenala v uplynulém roce v okolí svého bydliště projevy změny klimatu. Česká veřejnost je v této otázce rozdělená téměř přesně na dvě poloviny, z nichž první spíše nebo určitě zaznamenala projevy změny klimatu ve svém okolí (47,9 %) a druhá je spíše nebo určitě nezaznamenala (49,7 %; zbytek do 100 % neví nebo nechce odpovědět). Příčiny mohou být různé, lidé například neznají souvislosti mezi určitými jevy a klimatickou změnou, ve vnímání těchto souvislostí se může projevit klimatický skepticismus nebo lidé skutečně ve svém okolí projevy klimatické změny nepozorují.

Navíc je česká veřejnost podobně rozdělená i co se týče otázky schopnosti české krajiny vyrovnat se s dopady klimatické změny bez pomoci člověka. Nadpoloviční většina (50,8 %) respondentů se domnívá, že krajina si s dopady klimatické změny poradí sama, bez zásahů člověka. V kontextu těchto zjištění je zajímavé se podívat, jak česká veřejnost přistupuje k jednotlivým adaptačním opatřením v české krajině, jejichž cílem je zajistit její větší odolnost např. vůči suchu či přívalovým srážkám.

Graf 1 Projevy změn klimatu v okolí a schopnost krajiny si s nimi poradit

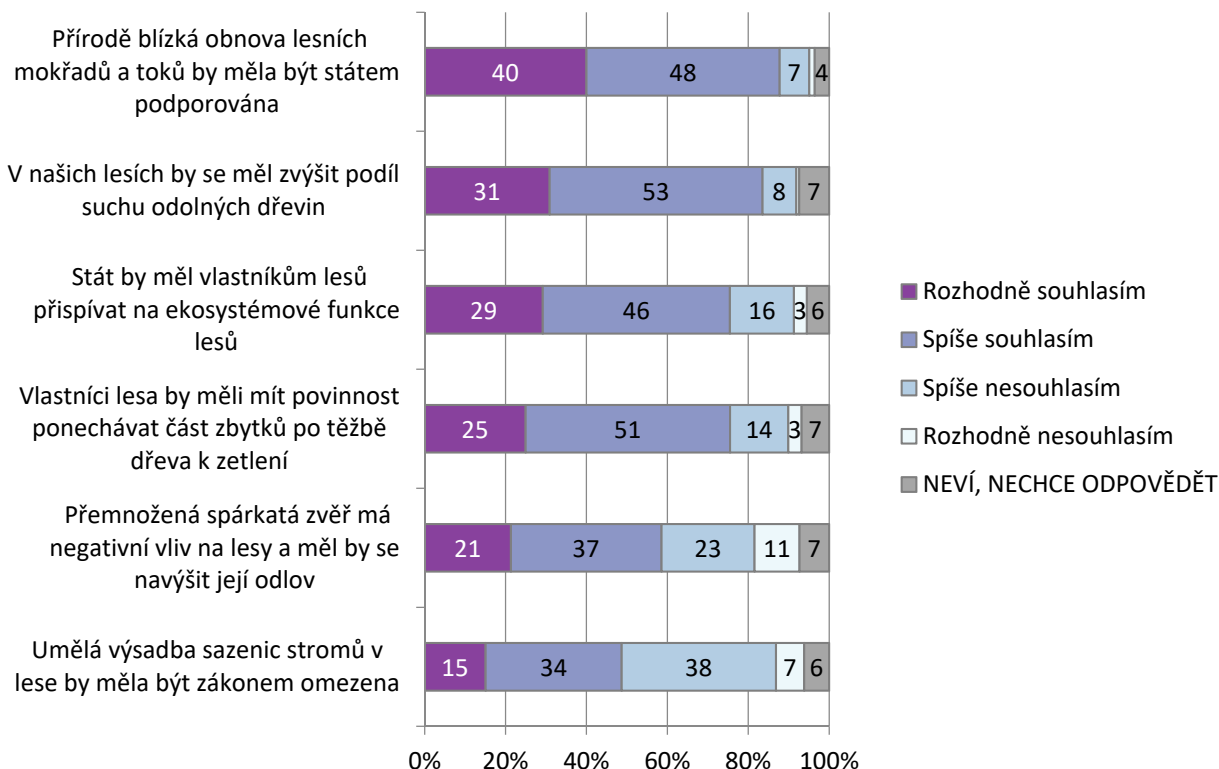

Výzkum byl zaměřen na adaptační opatření v oblasti lesů, zemědělské půdy, vody v krajině a ekosystémů. Některé typy opatření jsou všeobecně přijímány, zejména ty obecněji zaměřené a přírodní, u jiných se pak ukazuje nejednoznačnost, či možná nesrozumitelnost daného opatření vzhledem k adaptaci krajiny na klimatickou změnu.

Adaptační opatření v lesích

Jak je vidět z Grafu 2, lidé se pozitivně staví k obnově mokřadů; s tím, aby jejich obnovu stát podporoval, spíše nebo určitě souhlasí 87,8 % respondentů. 83,5 % respondentů se klaní ke zvýšení podílu suchu odolných dřevin a 75,5 % k ponechávání zbytků po těžbě k zetlení a k příspěvkům státu na ekosystémové funkce lesů. Na druhou stranu, dlouhodobý a zásadní problém českých lesů – přemnožená spárkatá zvěř – není veřejností chápán jako problém tak jednoznačně: 58,5 % respondentů souhlasí s vyšším odlovem. Nejmenší podíl respondentů (48,7 %) souhlasí se zákonným omezením umělé výsadby sazenic. Vyšší podíl přirozené obnovy v lesích na úkor umělé výsadby je rovněž odborníky z přírodních věd a některými lesníky považován za cestu k větší odolnosti českých lesů.

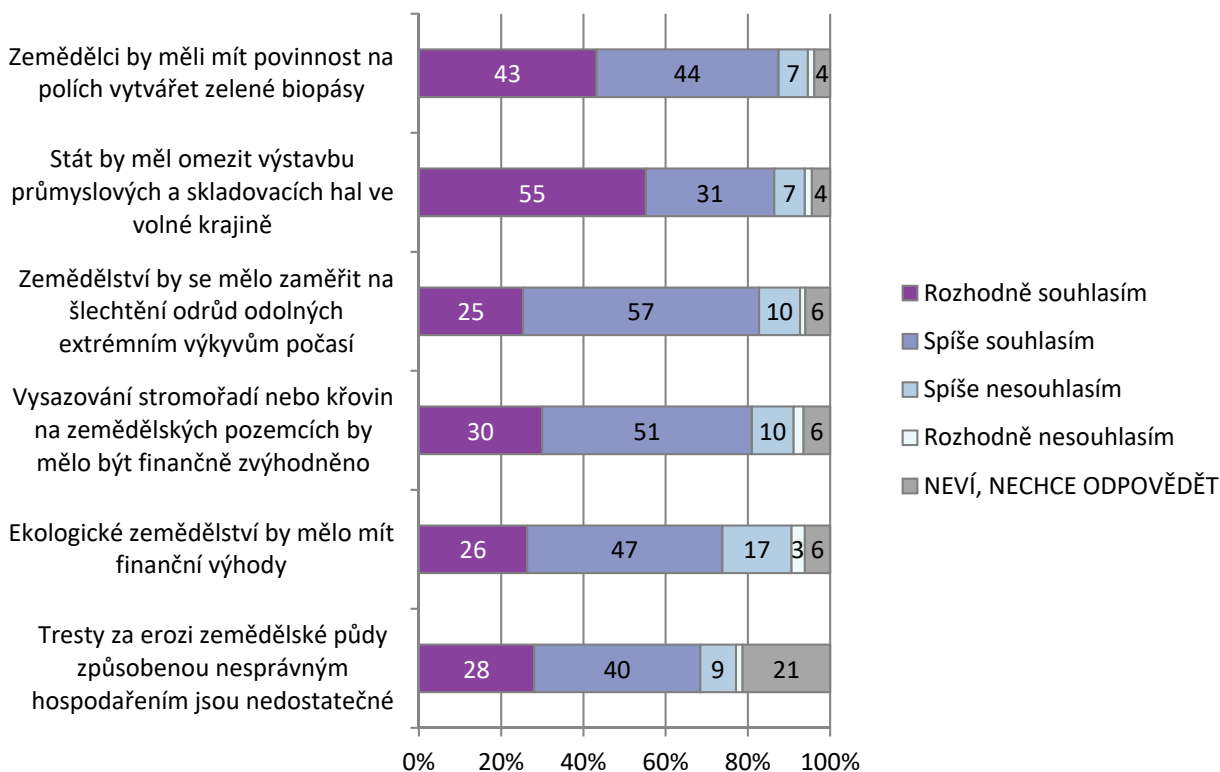
Graf 2 Postoje veřejnosti k adaptačním opatřením v lesích

Zemědělská půda

Adaptační opatření na zemědělské půdě jsou vesměs přijímána pozitivně. Stejně jako v lesích mokřady jsou u respondentů nejvíce populární zelené biopásy; s povinností vlastníků je vytvářet souhlasí 87,4 % respondentů. Téměř stejný podíl (86,4 %) respondentů se staví za omezení výstavby hal ve volné krajině, s tím že je zde výrazně vyšší podíl těch, kteří s tímto opatřením rozhodně souhlasí (55,2 %). Podobné míře podpory se těší šlechtění odolných odrůd a vysazování stromořadí na zemědělské půdě (82,7 % a 81 %). Zvýhodnění ekologického zemědělství podporuje 73,8 % respondentů. Nejnižší podporu z představených adaptačních opatření pro zemědělství mají vyšší tresty za nesprávným hospodařením způsobenou erozi na polích; s nimi souhlasí 68,4 % respondentů. Stejně jako v případě přemnožení spárkaté zvěře platí, že ačkoli je eroze odborníky vnímána jako jeden z nejzávažnějších problémů, nemá zvýšení trestů tak jednoznačnou podporu.

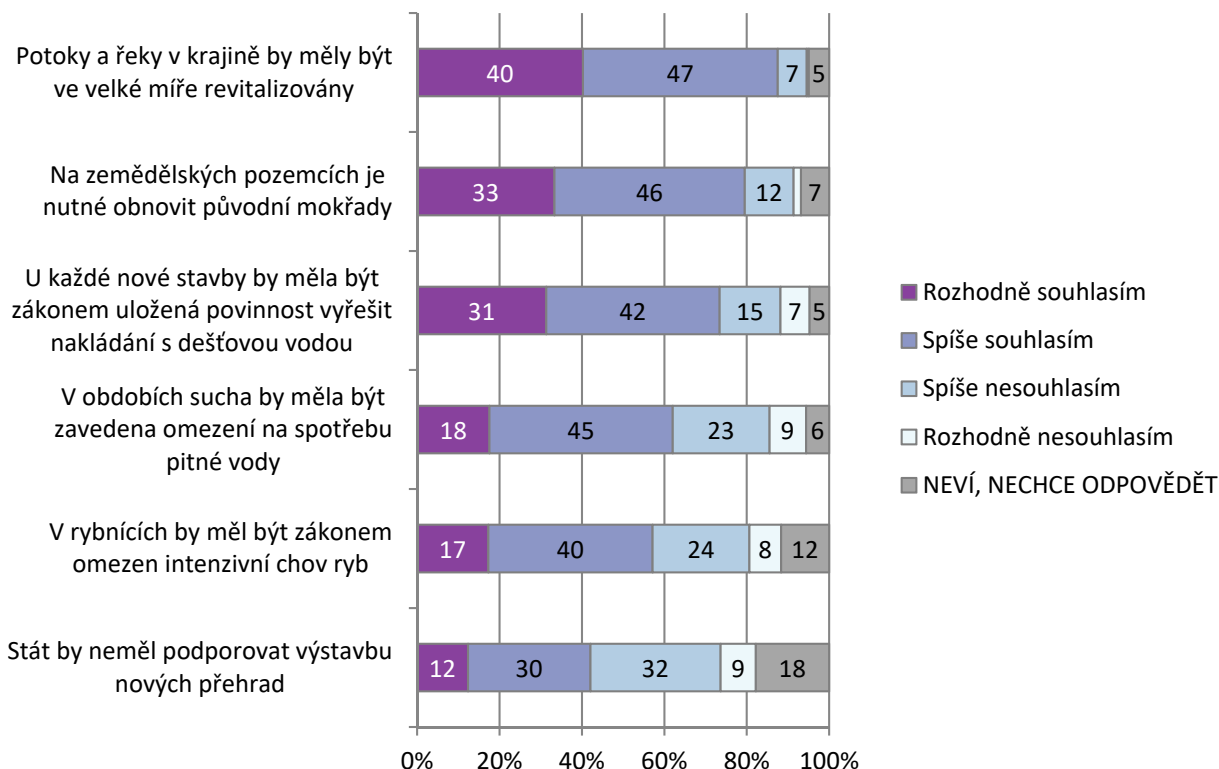
Graf 3 Postoje veřejnosti k adaptačním opatřením na zemědělské půdě

Voda v krajině

O nutnosti revitalizace vodních toků se ve veřejném mediálním prostoru dozvídáme dlouho a je to opatření, které se těší v této skupině zdaleka nejvyšší podpoře; souhlasí s ním 87,5 % respondentů, z toho 40,2 % souhlasí rozhodně. Stejně jako mokřady v lesích mohou podle veřejnosti mokřady na zemědělských pozemcích plnit svoji adaptační funkci; s jejich obnovením souhlasí 79,5 % respondentů. Zákonná povinnost nakládání s dešťovou vodou u nových staveb se jako potřebná jeví 73,4 % respondentů. Omezení spotřeby pitné vody v období sucha vnímá jako prospěšné už jen 62 % lidí. Rovněž intenzivní chov ryb v rybnících, který podle odborníků výrazně zhoršuje kvalitu vody v krajině, není vnímán palčivě. K jeho omezení se přiklání 57,1 % respondentů. Co se týče výstavby přehrad, je česká veřejnost rozdělena tak, že 42,1 % respondentů s podporou výstavby nesouhlasí a naopak 40,2 % se k ní přiklání. V této otázce je rovněž největší podíl těch, kteří nevědí nebo nechtějí odpovědět (17,8 %), což poukazuje na složitost problému vztahu mezi výstavbou přehrad a odolností krajiny.

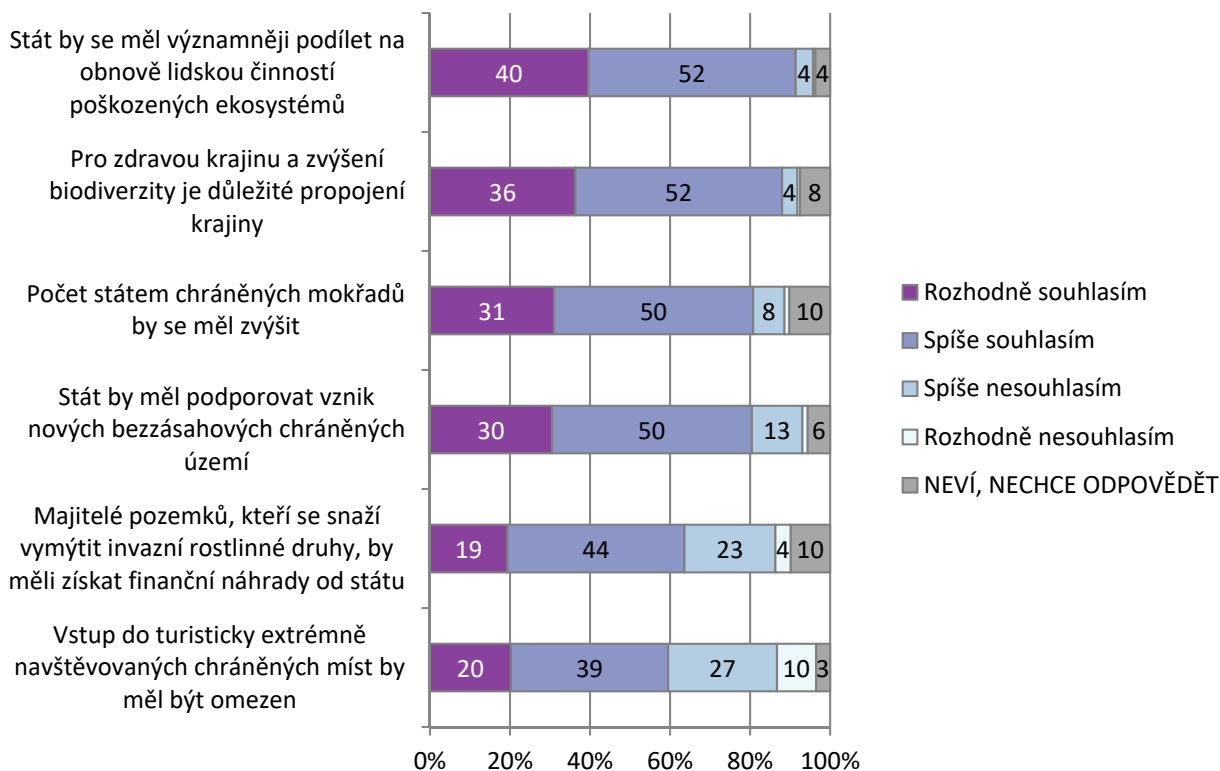
Graf 4 Adaptační opatření týkající se vody v krajině

Ekosystémy

Státní podpora obnovy poškozených ekosystémů se podle očekávání těší drtivé podpoře veřejnosti (91,4 %). Propojení krajiny, tak aby byla prostupná pro biologické druhy, je rovněž většinově podporováno stejně jako zvýšení počtu státem chráněných mokřadů (88 % a 80,7 %). Významné podpoře se těší rovněž vyhlásování nových chráněných území (80,4 %). S finančními náhradami vlastníkům pozemků za mýcení invazních druhů rostlin souhlasí 63,6 % respondentů. Nejmenší podpoře z této skupiny opatření se těší omezení vstupu do turismem výrazně ovlivňovaných chráněných území, k němuž se přiklání 59,5 % respondentů.

Graf 5 Adaptační opatření týkající se ekosystémů

Česká veřejnost upřednostňuje státem realizovaná a podporovaná přírodní adaptační opatření, která pro lidi nepředstavují významné omezení

Česká veřejnost v prezentovaném výzkumu vyjádřila vysoké preference přírodním adaptačním opatřením v lesní a zemědělské krajině, stejně jako v oblasti vodního režimu a ekosystémů. Zároveň nebyly identifikovány jednoznačné obecné souvislosti postojů k opatřením se sociodemografickými charakteristikami, jako je věk, vzdělání či pohlaví, nicméně u některých položek můžeme na závislost postoje na sociodemografickém zázemí respondenta usuzovat. Významným faktorem, prolínajícím se odpověďmi respondentů, je role státu v podpoře zavádění adaptačních opatření, ať už tuto podporu představovalo zavádění nových zákonů, či finanční pobídky. Respondenti, kteří souhlasili s tvrzením, že krajina si s dopady klimatické změny neporadí sama, častěji preferovali vyšší zapojení státu do adaptačních aktivit.

S obecně popsány opatřeními přírodní povahy panuje vysoký souhlas (revitalizace toků, mokřady v lesích a na polích, vyhlášení nových chráněných území, obnova ekosystémů,

konektivita krajiny atp.). Naopak konkrétní opatření, která odborníci prosazují jako klíčová – omezení umělé výsadby v lesích, snížení stavů spárkaté zvěře, omezení intenzivního chovu ryb, podpora likvidace invazních rostlinných druhů – jsou přijímána o něco vlažněji. S omezením umělé výsadby častěji souhlasí lidé v kategorii 30 až 39 let, se zvýšením odlovu spárkaté zvěře častěji souhlasí lidé s vysokoškolským vzděláním a lidé ve věkové kategorii od 55 let výše. Naopak významně méně s vyšším odlovem souhlasí mladí lidé od 15 do 39 let a lidé se základním vzděláním či vyučením. Podobný vliv má věk na postoj ke zvýšení trestů za erozi; se zvýšením trestů nesouhlasí mladší (15 až 19 let) a souhlasí starší respondenti (55 až 64 let).

Pokud se blíže podíváme na povahu zkoumaných opatření, co se prostředků týče, ta, která omezují či sankcionují (zákonem omezit umělou výsadbu, zákonně zvýšit tresty za erozi), vykazují poněkud nižší souhlas oproti těm, která jsou založená na pozitivní motivaci od státu. Nejvýrazněji rozdělená je česká veřejnost v případě technického opatření stavby přehrad, navíc je zde i nejvyšší podíl těch, kteří nevědí nebo nechtějí odpovědět. Se stavbou přehrad častěji nesouhlasí ženy a lidé se základním vzděláním či vyučením, naopak častěji souhlasí lidé nad 65 let a vysokoškoláci. Pokud jde o opatření, jejichž realizace by měla být odpovědností vlastníků pozemků či těch, kdo na nich hospodaří, je jim veřejnost také nakloněná (vlastníci by měli ponechávat zbytky po těžbě v lese, zemědělci mít povinnost vytvářet biopásy). Nižší míru souhlasu pak vykazují opatření, která se dotýkají individuálních zájmů a znamenají určitá osobní omezení (omezení spotřeby pitné vody a omezení vstupu do chráněných území). S omezením spotřeby pitné vody častěji nesouhlasí lidé ve věkové kategorii 20 až 39 let, naopak častěji souhlasí lidé nad 65 let. S omezením vstupu do vytížených chráněných území častěji souhlasí ženy, lidé nad 65 let a lidé se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, naopak nesouhlasí lidé ve věku 30 až 39 let a lidé se základním vzděláním či vyučením. Z uvedených zjištění lze vyvodit, že podpora jednotlivých opatření je různá v odlišných společenských skupinách, jediný náznak trendu, který můžeme pozorovat, je nižší preference opatření představujících určité regulace u mladších věkových kategorií.

O projektu

Strategie AV21 Záchrana a obnova krajiny (2020–2024) je interdisciplinární výzkumný program Akademie věd ČR koordinovaný Biologickým centrem AV ČR, na němž se podílí dalších šest ústavů AV ČR. Jeho cílem je identifikovat možné budoucí hrozby pro fungování naší krajiny, pochopit environmentální souvztažnosti antropogenního působení člověka na krajinu, najít dlouhodobě udržitelné způsoby užívání krajiny a zároveň rozvíjet postupy, jak poškozenou krajinu obnovit.

www.sav21bc.cz/zok/

Kontakt

PhDr. Jana Stachová, Ph.D., tel.: 210 310 235, e-mail: jana.stachova@soc.cas.cz

PhDr. Daniel Čermák, Ph.D., tel.: 210 310 227, e-mail: daniel.cermal@soc.cas.cz

RNDr. Petr Petřík, Ph.D., tel.: 607 266 210, e-mail: petr.petrik@ibot.cas.cz